

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Московчук О.,
аспірантка 2-го року навчання Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Інноваційні зміни у сучасній освіті відображають нагальну потребу у діяльних творчих громадянах, здатних до соціальної активності. Новітня філософія вищої освіти спрямовує освітній процес на формування духовного світу особистості, ствердження в ньому загальнолюдських цінностей, розкриття потенційних можливостей та здібностей студентів, забезпечення оптимальних умов для їх творчої самореалізації.

Соціальна компетентність – складне утворення, що передбачає не тільки оволодіння великим багажем знань і умінь, але й здатність застосовувати їх у різних, часом проблемних ситуаціях [4, с. 71]. Водночас можна виокремити, принаймні, дві проблеми, через які можливості освітнього процесу в університеті в розвитку соціальної компетентності студентів реалізуються далеко не повністю.

Перша проблема пов'язана з розумінням соціальної компетентності, її смисловим насиченням. На думку деяких викладачів, традиційне предметне навчання, підготовка до вибору професії вже самі по собі сприяють розвитку соціальної компетентності. Судячи з отриманих даних, така позиція поки залишається досить поширеною. Акцент робиться на знаннях, прикладних умінях. Соціальна компетентність розглядається як результат супутній – «студенти виховуються на заняттях». Дійсно, взаємодія у діаді «викладач-студент» має виховний вплив, але ці відносини варіюються, залежать від ступеня довіри, авторитету викладача і багатьох інших обставин. Тільки цей шлях формування соціальної компетентності не може вирішити всіх проблем її становлення у майбутніх педагогів.

Друга проблема полягає в наступному: підготовка соціально компетентної особистості – це створення умов чи отримання конкретного результату? ЗВО видає свідоцтво про рівень компетентності чи тільки допомагає в її розвитку? На результат працює вся система університетської освіти – він повинен бути певним чином зафіксований. І ось тут має бути вирішена проблема: що ефективніше 1) окреслити життєву ситуацію і сказати, як при цьому необхідно діяти, 2) навчити студента шукати рішення? Ймовірно, перший варіант передбачає традиційний спосіб організації освітнього процесу, традиційні способи звітування про його результати

У контексті розробки теоретичних основ розвитку соціальної компетентності студентів-майбутніх педагогів для нас важливим є розуміння сутності компетентнісного підходу, поняття «компетентність». Компетентнісний підхід в освіті, на противагу концепції «засвоєння знань», передбачає опанування студентами різного роду вміннями, які дозволять їм

в майбутньому діяти ефективно в ситуаціях професійного, особистого і суспільного життя. Компетентнісний підхід зумовлює посилення прикладного, практичного характеру всієї університетської освіти і спрямовує освітній процес не на збільшення обсягу інформованості студентів у різних предметних галузях, а на вироблення вмінь самостійного вирішення професійних проблем [7, с. 35].

У трактуванні компетентності у вітчизняній словниково-довідниковій, науковій літературі не спостерігається великих розбіжностей. Більшість вітчизняних учених сходяться на думці, що компетентність особистості визначається знаннями і вміннями, ціннісними орієнтаціями в соціумі, стилем спілкування, загальною культурою. Зокрема, А. Хуторський стверджує, що: «Компетентність – це сукупність особистісних якостей (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом діяльності у певній соціально і особистісно значущій сфері. Компетентність – це володіння відповідною компетенцією, включаючи особистісне ставлення до предмета діяльності, це вже усталена якість особистості (сукупність якостей) і мінімальний досвід діяльності у даній сфері» [10, с. 59].

Важливо відзначити, що поняття «компетенція» і «компетентність» використовуються як взаємозамінні в зарубіжній науковій теорії, ототожнюються (Ф. Бастіансен, С. Грейф, У. Каннінг, Б. Рунда та ін.). Це пов'язано, на нашу думку, з перекладом слова «competencia» з англійської мови та слова «Kompetenz» з німецької, що мають значення і компетентність, і компетенція. Однак, відповідно до позиції вітчизняних учених (О. Безкоровайна, П. Бойчук, Н. Борбич), ці поняття необхідно розрізняти. Дослідниками підкреслюється, що зміст поняття компетенція може бути розкритий завдяки категоріям «знання», «вміння», «навички», «здібності», що відображають процес набуття і розвитку цих якостей у процесі навчання. Компетентність є результатом набуття компетенцій. Складовим елементом компетентності виступає певний рівень сформованості професійно важливих особистісних якостей, необхідних для виконання поставленого завдання. Варто розрізняти поняття «компетенція» і «компетентність», оскільки компетентність, на відміну від компетенції, містить елемент готовності до вирішення завдання завдяки особистісним характеристикам людини, що дозволяють здійснити перехід від якості знань до якості діяльності, яка може бути нестандартною. Тому за своєю суттю поняття «компетентність» є ширшим від поняття «компетенція» [1, с. 83].

В. Галузяк пропонує розглядати компетентність як інтегральну (комплексну) властивість особистості, що набувається у процесі навчання (професійної підготовки), ґрунтується на засвоєних знаннях, уміннях і навичках та виступає передумовою успішного виконання завдань професійної діяльності [2, с. 63]. У найбільш загальному вигляді компетентність як складна особистісна характеристика інтегрує в собі когнітивний (знання), операціональний (способи діяльності) і аксіологічний (нааявність певних цінностей) аспекти [3, с. 40]. Попри певні розбіжності у

виокремленні структурних компонентів, більшість авторів акцентують увагу на тому, що компетентність – це єдність теоретичної і практичної готовності особистості до виконання професійної діяльності.

У вітчизняній педагогіці поняття соціальної компетентності стало використовуватися спочатку в зв'язку з дискусією про якість освіти. При цьому в узагальненому вигляді даний феномен містив різні види готовності людини: до професійної праці; до створення власної сім'ї; до виконання громадянських функцій, до творчої діяльності у будь-якій сфері; до збереження та зміцнення свого фізичного і психічного здоров'я; до усвідомлення необхідності самозмінюватися і вчитися все життя [4, с. 73].

Проблема формування соціальної компетентності розглядалася представниками філософських і педагогічних течій новітнього часу. Е. Дюркгейм, зокрема, зазначав, що велику роль в особистісному розумінні сенсу «Я – соціально компетентний» відіграють особливості конкретної стадії, яку переживає людство [5, с. 38].

Вважається, що проблему формування соціальної компетентності студентів варто розглядати у контексті підготовки молоді до самостійного життя, соціального захисту, соціального становлення. Те, що характеристики соціальної компетентності як особистісно і професійно цінної якості орієнтують на інтеграцію, кооперацію спільних зусиль, не означає безпринципного конформізму. Соціально компетентна особистість гуманістично спрямована, розуміє цінність іншої особистості, бачить у людях партнерів, а не ворогів, потенційних союзників, соратників і товаришів. Така позиція не заперечує дотримання власних ціннісних орієнтацій, вирішення завдань самоідентифікації і конструктивної боротьби з принципових питань [6, с. 165].

Аналіз спеціальної літератури [4; 6; 9] дозволяє стверджувати, що соціальна компетентність може формуватися з раннього дошкільного віку. Однак кожен віковий етап має низку особливостей, у тому числі і період професійної підготовки майбутніх фахівців. Особливий інтерес становить питання формування соціальної компетентності студентів закладу вищої освіти. Об'єктивною передумовою можливості успішного формування соціальної компетентності майбутнього фахівця виступає специфіка даного віку. Студент – молода людина 18-25 років, яка перебуває з погляду періодизації психічного розвитку на стадії пізньої юності (початку дорослості). Цей період характеризується диференціацією емоційних реакцій і способів вираження емоційних реакцій, а також підвищенням самоконтролю, переорієнтацією юнацької свідомості з зовнішнього контролю на самоконтроль. Крім цього, в юності відчувається велика потреба в розумінні іншого і себе іншим, в саморозкритті, що викликається зростанням самосвідомості [9, с. 64].

Підтвердження правомірності цього припущення є у працях з вікової психології багатьох відомих дослідників, які зазначають, що в юнацькому віці самосвідомість набуває якісно-специфічного характеру. Це пов'язано з необхідністю оцінити якості своєї особистості з урахуванням конкретних

життєвих прагнень. Актуалізація рефлексії своїх почуттів, переживань, осмислення цілей власного життєвого шляху, характерні для юнацького віку, ведуть до посилення прагнення до самореалізації [9, с. 65].

Таким чином, процес формування соціальної компетентності відіграє важливу роль як у житті окремої особистості, так і суспільства загалом. Соціально спрямований освітній процес орієнтований на формування соціальної компетентності студентів, готових до співпраці і творчої діяльності, а також на створення умов для їх успішного самоствердження в формах суспільно корисної, соціально значущої діяльності і суспільно прийнятної поведінки, що сприяють їх самовизначенню, формуванню системи цінностей і набуттю необхідного соціального статусу.

Література

1. Борбич Н. Компетентність як педагогічне явище / Н. Борбич // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2011. – № 3. – С. 91-98.
2. Галузяк В. М. Поняття компетентності в контексті визначення професійних вимог до особистості педагога / В. М. Галузяк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія». Випуск 50. – Вінниця, 2017. – С. 59-69.
3. Галузяк В. М. Сутність і структура педагогічної компетентності вчителя / В. М. Галузяк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія». Випуск 48. – Вінниця, 2016. – С. 37-46.
4. Гончарова-Горяньська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів / М. Гончарова-Горяньська // Рідна шк. – 2004. – № 7-8. – С. 71-74.
5. Дюркгейм, Э. Социология образования / Э. Дюркгейм. – М.:ИПТОР. – 1996. – 80с.
6. Зарубінська І. Б. Формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів (теоретико-методичний аспект): монографія / І.Б. Зарубінська. – К. : КНЕУ, 2010. – 348 с.
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики: монографія / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко, О. І. Пометун, О. Я. Савченко та ін.; за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К. І. С., 2004. – 112 с.
8. Н. П. Павлик. Компетентність як категорія теорії виховання / Н. П. Павлик. // Педнаука. – К., 2008. – С. 14.
9. Холковська І. Л. Соціальна компетентність як умова успішної самореалізації особистості / І. Л. Холковська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія». Випуск 47. – Вінниця, 2016. – С. 63-67.
10. Хуторской, А. В. Ключевые компетенции. Технология конструирования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №5. – С. 55-65.